

אוניברסיטת תל-אביב

הפקולטה למדעי הרוח ע"ש לסטר וסאלי אנטין

בית-הספר למדעי התרבות ע"ש שירלי ולסלי פורטר

היחידה למחקר התרבות

"אנחנו לא בכינו בשעת הפרידה": התמודדות עקורים פלסטינים עם

זיכרונות העקירה מהמקום

חיבור זה הוגש כעבודת גמר לקראת התואר

"מוסמך אוניברסיטה" – M.A. באוניברסיטת תל-אביב

על-ידי

רנא עואיסה

העבודה הוכנה בהדרכת

פרופסור גדי אלגזי

אוקטובר 2017

Tel Aviv University

Tel Aviv University

The Lester and Sally Entin Faculty of Humanities

The Shirley and Leslie Porter School of Cultural Studies

Unit of Culture Research

**“We did not cry at the hour of departure” – The Coping of
Palestinian Displaced Persons with Memories of the
Displacement**

Thesis Submitted for the M.A. degree at Tel Aviv University

by

Rana Awaisi

Prepared under the supervision of

Professor Gadi Algazi

October 2017

"אנחנו לא בכינו בשעת הפרידה": התמודדות עקורים פלסטינים עם זיכרונות העקירה מהמקום

רנא עואיסה

תקציר

העקירה והפליטות הם תהליך מתמשך בחיי הפלסטינים; יותר מ-50% מהעם הפלסטיני מורכב מפליטים ועקורים. העקורים הפלסטינים הם האנשים שנעקרו מיישוביהם ב-1948, אך נשארו בתוך גבולות מדינת ישראל ונמנעו מהם לשוב ליישוביהם המקוריים, והם חלק מסוגיית הפליטים הפלסטיניים הכוללת. מחקר זה בוחן את התמודדות העקורים עם זיכרונות העקירה מהמקום, ומתמקד בעקורי הכפר ספרייה שבגליל כמקרה מבחן.

המחקר מבוסס על ראיונות עומק שערכתי עם עקורי הכפר ספרייה בהסתמך על המתודולוגיה של היסטוריה שבעל פה – שלושה גברים וארבע נשים; עם חלקם נערך יותר ממפגש אחד. רוב המחקרים שעוסקים בסוגיית הפליטות הפלסטינית מתמקדים בזיכרון הקולקטיבי של הקבוצות הנחקרות. העבודה הנוכחית דנה בזיכרון האישי של כל מרואייני, ובוחנת הן את דינמיקות ההיזכרות והן את דרך הסיפור אצל כל אחד ואחת מהמרואיינים. הנחת היסוד של העבודה היא, כי דינמיקות ההיזכרות ואופן הסיפור הם חלק מהחוויה ההיסטורית עצמה. הדחקת זיכרונות, טעויות, קישורים אסוציאטיביים אינם "טעויות" שיש לתקןן אלא מרכיב מרכזי בעיבוד העבר ובהתמודדות אתו.

חקר הזיכרון אפשר לנו ללמוד על שלוש פונקציות עיקריות בהתמודדות העקורים עם ההיסטוריה האישית והקולקטיבית של העקירה:

1. פסיכולוגית: היסטוריה שבעל פה היא גם הסיפור האישי של העד. קיימים כמה מנגנונים פסיכולוגיים שמשפיעים על פעולת ההיזכרות ואופי הסיפור. המנגנון הבולט ביותר במחקר הנוכחי הוא מנגנון ההדחקה. חלק מהעדים נטו להדחיק זיכרונות וסיפורים כואבים, משפילים ומבישים, שחוו במהלך העקירה וההישרדות במקומות המקלט, בגלל הקושי הנפשי להתמודד איתם. אין פירוש הדבר בהכרח הדחקה מלאה במובן הפסיכואנליטי אלא אסטרטגיות שונות של התעלמות, הימנעות מאזכור או דחיקה לשוליים. התעלמות והימנעות מאזכור חוויות או ביטוי עמדות פוליטיות ביטאה לעיתים גם חשש מרדיפה פוליטית מצד השלטונות, שבתודעת העקורים הם חלק מאותה מערכת פוליטית שהייתה אחראית על העיקרה.

2. פוליטית: חוויית העקירה עומדת ביסוד הגיבוש הפוליטי והפעילות למען השיבה ושימור המורשת אצל חלקם. אבל אותה התנסות עצמה היא גם הגורם להשלמה עם התבוסה ולקבלת הסדר הפוליטי והחברתי החדש שנכפה על הפלסטינים בישראל אצל אחרים. שני דפוסי ההתמודדות לעתים גם משולבים זה בזה.

3. פרקטית: כפי שאפשר לראות במקרה של עקורי הכפר ספרייה בנצרת, חלק מקהילות העקורים ניסו לשחזר את היישוב העקור במקום המקלט ולשמור על רפרטוארים תרבותיים מסוימים. זה התבטא בהתקבצותם בשכונה אחת ביחד, במקרים מסוימים בקירבת הכפר העקור ואפילו תוך שימור שמו, כמו במקרה של שכונת אל-ספאפרה בנצרת. זה גרם להיבדלותם משאר הקהילה ביישוב המקלט ולגיבוש זהות קולקטיבית מקומית.

המקום העקור הוא מרכיב משמעותי בזהות האישית של העקורים. הקשר עם המקום בקרב חלקים מהם מצביע על תחושה פרדוקסלית של פליטות בתוך המולדת. חלק מהעקורים תיארו את ספרייה כמולדת

אבודה, והצביעו על תחושת זמניות במקום המקלט. רבים מהם הפכו מסטיגמה לשל פליטות והעדר – העדר מקום, העדר אדמה, ובלשונם העדר מולדת – למקור לגאווה והון סמלי.

ההיזכרות מושפעת מתפיסתנו העכשווית של העבר; היא לא שיקוף שלו אלא אופן התמודדות עם שאלות העבר, שבמהלכה מתעצבים הזיכרונות מחדש. אפשר להבחין בכך באופנים השונים שבהם מיקמו המרואיינים את עצמם ביחס לקולקטיב המקומי והלאומי. בחלק מהעדויות הסיפור הקולקטיבי שימש מפלט עבור אלה שהתקשו להתמודד עם זיכרונות אישיים קשים, או התקשו להתמודד עם שאלות העבר הלא פתורות. בעדויות אחרות הקולקטיב המרכזי היה המשפחה, במיוחד אצל אנשים שעדיין מתמודדים עם השלכות כואבות של העקירה בהווה. אנשים אלו הדירו את עצמם מהקולקטיב הלאומי והתמקדו בסיפור השרידה האישית. אך סיפורם לא מנותק מהסיפור הקולקטיבי של הנכבה הפלסטינית; זהו אחד ממרכיביה המשמעותיים.

תפיסות רווחת מייחסות לנשים פלסטיניות התמקדות כמעט בלעדית בסיפורי המשפחה והתעלמות מהממד הקולקטיבי והפוליטי של ההיסטוריה, וטוענות שהן פסיביות בכל מה שקשור לפוליטיקה. הממצאים העולים מן המחקר שונים: חלק מן העקורות פלסטיניות הביעו עמדות פוליטיות נחרצות וביקרו בעלי סמכות בחברתן, לעומת הגברים, שנטו לשמור על דימוי חיובי של הכפר ואנשיו. נראה, שאין הצדקה לזהות העדר מעורבות פוליטית פורמלית בקרב הנשים מהדור של 1948 עם העדר תודעה פוליטית. מצד שני נראה, שהדרתן ממוקדי כוח איפשר גם לחלקן לראות באופן ביקורתי יותר את המתרחש ולגבש גרסאות מורכבות ומאתגרות של אירועי העבר.

“We did not cry at the hour of departure”: Internally Displaced Palestinians Coping with Memories of Displacement

Rana Awaisi

Abstract

Displacement and refugeeism are an ongoing reality in the lives of Palestinians; more than 50% of the Palestinian people are refugees and displaced persons. Internally-displaced people (IDPs) are persons who were displaced from their homes in 1948, but who remained within the borders of the state of Israel and were prevented from returning to their original villages or cities. They are part of the overall Palestinian refugee issue. This research examines how displaced persons cope with the memories of their displacement and focuses on the former inhabitants of the village of Saffuriyeh as a case study.

Relying on the methodology of oral history, I have conducted in-depth interviews with Saffuriyeh IDPs – three men and four women. Most research dealing with Palestinian refugee issues focuses on collective memory. This work discusses the personal memories of each interviewee and has sought to examine both the dynamics of recollection and how the story is told for each and every one of the interviewees. Its basic assumption has been that the dynamics of recollection and the manner people speak about the past are part of their historical experience itself. Suppression of memories, errors, associative links are not “mistakes” that need correcting but a central component of processing the past and coping with it.

Memory research has suggested three main functions in the coping of IDPs with the personal and collective history of the displacement:

Psychological: Oral history is also the personal story of the witness. There are several psychological mechanisms that affect the process of recollection and the style of the story. Suppression is the most conspicuous one in this case. Some of the witnesses tended to suppress memories and stories that were painful, humiliating or shameful; they related both to events during the displacement process and to their efforts to survive it and remake their lives. This does not necessarily imply suppression in the psychoanalytic sense, but different strategies of ignoring, avoiding to mention or marginalizing events, actions and experiences.

Political: The experience of displacement forms, for some of them, the base for their political cohesiveness, for taking action towards return and preserving the heritage of the village. For others, this same experience engenders acceptance of defeat, acquiescence vis-à-vis the new political regime imposed on Palestinians in Israel. Both forms of coping sometimes intertwine and overlap.

Practical: As can be seen in the case of the Saffuriyeh IDPs living in Nazareth, IDPs often sought to restore displaced village in the location where they found refuge and to reproduce certain cultural repertoires associated with the place. This was manifested in gathering in one neighbourhood, in some cases – in close proximity to the uprooted village and even preserving its name, as in the case of the "Saffurite" neighbourhood in Nazareth. This provided the basis for distinguishing themselves from the rest of the community in the location of refuge and the formation of a local collective identity.

The place from which they had been displaced is a significant component of the personal identity of the IDPs. Many of them hence sought to turn the stigma of displacement and loss into a source of pride and symbolic capital. Their enduring attachment to the place created among some of them a paradoxical feeling of living as a refugee in one's homeland. IDPs described Saffuriyeh as a lost homeland and noted an persistent feeling of transience in the town where they live for decades.

Recollection is shaped by our current perception of the past; recollection is therefore itself an ongoing coping process with issues of the past during which memories are formulated anew. This was especially evident in the way interviewees positioned themselves in relation to their local and national collectives. In some of the testimonies, adopting the collective narrative was a way for effacing difficulties with one's own personal memories. In others, the family was the most relevant collective invoked, particularly for people who are still dealing in the present with the painful consequences of displacement. Indeed, some of them sought to exclude themselves from the national collective and focused exclusively on personal survival. However, their story – and this mode of coping with displacement – is itself part of the collective story of the Palestinian Nakba.

There is a widespread assumption that Palestinian women tend to focus almost exclusively on family stories while ignoring the collective and political dimension of Palestinian history and that they are politically passive. A different picture emerges from this study. Displaced Palestinian women expressed firm political opinions and formulated poignant critiques of persons in authority positions in their own society, while some of the men tended to refrain from doing so, perhaps seeking to uphold a positive image of the village and its people. Absence of formal political participation by women of the generation of 1948 need not be confused with lack of political consciousness and involvement. On the one hand, women's relative exclusion from key resources and formal authority enabled some of them to see more critically what was happening and to formulate challenging versions of events of the past.